

LBRIS

We know
books

TEOFIL MIHĂILESCU

INOCENȚII ÎN BIZANȚ

O EKPHRASIS A ARHITECTURILOR
MUNTELUI ATHOS

*Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte Andrei,
Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului
și
Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului*

*Cuvânt înainte de Prof. dr. arh. Augustin Ioan
Prefață de Pr. Prof. dr. Cristian Muntean*

Editura Renașterea
Cluj-Napoca, 2026

CUPRINS

Da! Teofil Mihăilescu s-a întors de la Sfântul Munte Athos / 11

Cuvânt înainte de prof. dr. arh. Augustin Ioan

Universitatea de Arhitectură și Urbanism *Ion Mincu* din București

Un „inocent” la Muntele Athos / 19

Prefață de pr. prof. dr. Cristian Muntean

Biserica *Adormirea Maicii Domnului* din Brașov

I. Pro-Logos. De poetica Muntelui, Peșterii, Arcei... / 25

... în care *mersul* la Muntele Athos se pune în contextul metafizicii-metapoeticii verticalității (*Calea*) în intervalul *Pământ – Cer*, cristalizată în simbolismul binomului *Munte - Peșteră*, pentru a da seama de: i) *topos*-ul pentru reformatarea sinelui (*Vârful*) și atingerea aproape-certitudinii *chora* (*Cerului*) că avem un sens care ne transcende efemera existență fizică, ii) *metamorfozele* arhitecturii sacre urmărind și citându-le pe ale omului în re-re-rescrieri ale spațiului și re-re-reînțelegeri ale timpului și iii) *devenirea* omului în *urcări-căzânde* spre căutarea sensului vieții (*Ținta*) dincolo de preocuparea pentru corpul fizic și integrarea în *saeculum*, fără conștientizarea cărora (și) existența umană și *Călătoriile* pe *Arce*, fie ele și athonite, par a fi un fel de turism degeaba.

II. Un munte între alții pentru *lume* și Sfântul Munte Athos pentru creștin-ortodocși... / 37

... o încercare de punere în temă, ca repede-ochire asupra istoriei, arhitecturii și viețuitorilor acestui *topos-chora* unde viețuirea întru jertfă și renunțarea la sine pe *Calea* spre *Adevărul Hristic* ar fi început încă din primele veacuri creștine și care, chiar dacă pare vulnerabil în fața asaltului lumii profane (cu toate *muros*-urile sale fizice și virtuale aparent apărându-l de globalizare, consumerism, tehnologie și de efectele acestora, de secularizare...), totuși încă ființează în spațiul-(ne)timp al *Ilimitării* prin locuri sacralizate și încă are oameni *ziditori* (*uriași* anonimi, *Prezenți* prin *Absența* lor...) care *Văd Ținta...*

III. De „istoria” mea cu Muntele Athos. O punere în temă și contextul *caietului de schițe și dileme de Călătorie...* / 87

... căci am *urcat* (și eu...) pe *Muntele Athos ad exteriori* (prin hățșuri, pe cărări, drumuri...), totodată *coborând* (în chilii, osuare, peșteri...) în *Muntele Athos ad interiori* (în mine...), ca șansă de a mă *înălța*, de a (re)*urca* spiritual prin revelația unor întâlniri *in presentia* și *in absentia* (deopotrivă cu locuri, cărți, oameni, gânduri...), într-o *Călătorie* la prezentul continuu despre cum mă oglindesc și eu în acest *Munte-Peșteră* emblematic al spiritualității creștine (și ortodoxe) și despre cum și acesta se oglindește în mine...

IV. *Inocenții în Bizanț. Un caiet de schițe-dileme de Călătorie...* / 101

... o mărturisire – *parthesia* – din postura de anonim arhitect român *călător* și prin viață și prin lume cu numele Teofil, trăind *mergând* în timp și *așezat* în spiritul valorilor creștin-ortodoxe, iubind profund Lumea în *Adevărul* său (cel puțin cel pe care pot eu să-l văd...), încercând să metabolizez Muntele Athos - palimpsest, *Lume în lume* (și) în secolul XXI și să văd realitățile „reale” prin lentila „realităților” virtuale de lume *alternativă* (nu doar plăcută Fecioarei Maria, chiar de Grădina Sa este) ca *topos-chora* al *Călătoriei* interioare, în Sine, întru *Vederea Țintei*.

O repede-privire asupra relațiilor Țărilor Române cu Muntele Athos și reacții post-factum în intervalul dintre mândria de ctitori și frustrarea nerecunoașterii ca atare / 102

O introspecție privind spațiul sacru al creștinismului apusean și răsăritean în dilema relației *vieții* construitului (și) athonit cu prețul *spolia* și *morții* precedentului antic / 109

Despre învățămintele unei retropovești de la Omega la Alfa în relația construitului cu natura și despre ecologie nu doar spirituală în Grădina Maicii Domnului / 126

(*Decus in*) *Labore et ora*: martor la „frenesia” construitului în Athos versus ecteniile monahilor rugându-se: *Doamne, izbăvește-ne de turiști!* / 136

Avaton-ul: excepții istorice de interval și o inocentă reflecție asupra chestiunii, cu dilema anacronismului și a (ne)discriminării în paradigmele prezentului / 139

O dihotomie: de postularea decuplării de *Lume* versus tentația „mărului otrăvit” al tehnologiei, social-media, globalizării și consumerismului în Muntele Athos / 146

Pe repede-nainte despre fețele și limitele (ne)privațiunilor, (in)toleranței și (ne)iubirii în Sfântul Munte / 153

V. O dilemă a dilemelor / 161

... cristalizându-se în realitate, imagine și imaginar (pentru toți cei preocupați de exerciții de sinceritate atât în ce privește *Sinele* – „*intramuros*”, cât și *Lumea* – „*extramuros*”) prin dihotomia *Cetate lumească* – *Cetatea lui Dumnezeu*, trihotomia *ce vrem să părem* – *ce suntem* – *ce am putea fi* și dihotomia *a fi* – *a avea*, pretext atât pentru reevaluarea sensului vieții, cât și pentru a înțelege *in absentia* și *in presentia* o lume – Muntele Athos, care, recunosc, mă „bântuie” miraculos încă de dinainte să o fi atins și care astăzi pare că este deja „la un click distanță” ... și totuși...

VI. Însemnări de jurnal „apolinico-dionisiac”: 2010-2025 / 177

... ca și când s-ar focaliza lumina albă a soarelui, în toate topirile celor șase culori de la violet la roșu printr-o lentilă într-un punct de foc, căci nu este un jurnal propriu-zis, dintr-o anumită zi a unei anumite călătorii, a unui anumit an, ci o sumă de stări = experiențe = culori fuzionând „gravate” în minte și suflet ca urmare a tuturor întâlnirilor cu oamenii și așezămintele athonite în legătură cu care spun și eu ce am trăit, pe post de mică bucațică de sticlă colorată parte dintr-un imens vitraliu, niciodată terminându-se, al bucațelelor de sticlă ale tuturor celor care s-au întâlnit cu Sf. Munte, l-au respirat, l-au trăit și îl iubesc...

VII. Dacă m-ar întreba cineva... / 219

... o introspecție-mărturisire precum o rafală de flash-uri mentale, ca și când ai reconstrui un vis în dimineața ce-i urmează nopții care l-a plămădit și care tot ea aproape l-a șters, sau ca atunci când îți vizitezi amintirile de te miri de unde și de te miri de când din copilăria îndepărtată și care se confruntă cu aceleași momente povestite de părinți, sau precum o relatare dintr-o stare hipnotică a ta de dinainte de tine...

VIII. Când cei din jur află de tine și de Athosul „tău”... / 247

... și atmosfera se polarizează până într-acolo încât suma suprasaturată a acestor interacțiuni m-a făcut cu timpul să nu mai spun aproape nimănui dacă și cum și când și de ce merg (și eu...) la Athos, căci ține numai de *Calea* și căutările mele

spirituale, preferând să fac ce se face la Athos: să tac, doar eu să-mi știu planurile și să-mi trăiesc experiențele care, de sunt revelatoare, cu atât mai mult nu trebuie povestite, în spiritul în care și Iisus le-a spus celor puțini cărora le-a făcut minunile sale: *Mergi și nu spune nimămui nimic...*

IX. Un fel de post-scriptum. De la Sinai la Ierusalim, ca despre altă-aceeași Trecere între o lume și un Munte... / 255

... o reflecție retrospectivă dintr-o călătorie aproape neașteptată, făcută încă înainte de a ști de plecare, prin două cărți: *Ierusalim, istorie și eshatologie* (Cristian Muntean, 2005) și *The Innocents Abroad* (Mark Twain, 1869), de la Ierusalim la Muntele Sinai pentru explorarea arhitecturii și spațiului sacru în Locurile Sfinte, *topos-chora*-uri despre care ne vorbesc textele biblice, deopotrivă novo- și veterotestamentare, prin lentila șlefuită de și în intervalul cuprins între lecturi.

X. O poveste de final ca nou-alt început / 267

... când a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti, un om care urca munți.

XI. Un epilog de ieri... / 273

Bibliografie selectivă / 277

Bizantinul...
Vulturul bicefal
aurit, în „zborul”
său cu policandrul
fiecărui katholikon
athonit.

I. PRO-LOGOS. DE POETICA MUNTELUI, PEȘTERII, ARCEI...

... în care *mersul* la Muntele Athos se pune în contextul metafizicii-metapoeticii verticalității (*Calea*) în intervalul *Pământ – Cer*, cristalizată în simbolismul binomului *Munte – Peșteră*, pentru a da seama de: i) *topos*-ul pentru reformatarea sinelui (*Vârful*) și atingerea aproape-certitudinii *chora* (*Cerului*) că avem un sens care ne transcende efemera existență fizică, ii) *metamorfozele* arhitecturii sacre urmărind și citându-le pe ale omului în re-re-rescrieri ale spațiului și re-re-reînțelegeri ale timpului și iii) *devenirea* omului în *urcări-căzânde* spre căutarea sensului vieții (*Ținta*) dincolo de preocuparea pentru corpul fizic și integrarea în *saeculum*, fără conștientizarea cărora (și) existența umană și *Călătoriile* pe *Arce*, fie ele și athonite, par a fi un fel de turism degeaba.

Indiferent de epocă (timp) și de continent (spațiu), pare că există o prezență vie și ziditoare în mentalul colectiv a *Muntelui*, mijlocitorul întâlnirii *Cerului* cu *Pământul*, scară fizică oferind șansa omului de a *urca* (*a merge...*) către *Cer* și a ajunge într-un *Vârful* ca loc ultim pământesc – prim nepământesc (mijloc de *clepsidră*, trunchiul *Copacului Lumii*) de atingere simbolică a *Cerului* și *Luminii*¹ (*photismos – iluminarea spirituală, transfigurarea*), *topos-chora*² al Întâlnirii cu Sinele, Sacrul, Divinitatea³.

¹ Vezi: i) U. ECO, *Istoria frumuseții* (RAO, 2005): *Dumnezeu ca lumină*, pp. 102-104, *Teologi și filosofi*, pp. 125-129; ii) A. SCRIMA, *Biserica liturgică* (Humanitas, 2005): *Tema luminii*, pp. 150-151.

² *Topos* trimite la: i) caracteristicile fizice, cuantificabile ale unui sit, ii) apartenența la un *unde* și un *acolo* (R. DRĂGAN, *Câte ceva despre arhetipurile spațiului* în A. IOAN, R. DRĂGAN, *Ființa și spațiul*, All, 1992, p. 12), iar *chora* (Platon, *Timaios*) la o fuziune de lumi antagonice: i) materială = „reală”, sub semnul entropiei, *signa*, ii) ideală = virtuală, imuabilă, haloul de semnificații-stări necuantificabile, dar *Prezente*.

³ M. ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase* (Univ. Enciclopedic, 2000): *Experiența sacrului constituie un element în structura conștiinței* (p. 16), căci *Homo faber a fost totodată homo ludens, sapiens și religiosus* (p. 18), într-un context *fixat*, implicând un *sistem cosmologic* articulat, pornind de la un *Centru al Lumii*, în jurul căruia s-au organizat (prin *orientatio*; n.a.) spațiile (...), posibil de interpretat drept *Munți cosmici, Umbilicuri ale Pământului* care *impert lumea în patru direcții* (p. 29) pe orizontală, precum și pe verticală, legând-o cu *Cerurile* printr-o *Axis Mundi*, printr-un *Centru al Lumii* (p. 38).

Urcarea *Muntelui* către *Vârful* pare a se face în virtutea unei *Călătorii* deopotrivă: i) *fizice* (fără a implica variante ușor de parcurs, autoliniștitoare, ci provocări directe) și ii) *spirituale* (spre o stare plenară, o „cumpănă a apelor” ca *devenire* în lumea creată de Divinitate pentru a folosi omului), ca iii) *religio* dintre binomul „realităților” reală + virtuală și *realitatea* spirituală (*pneumatike pragmatikotes*) și iv) echivalează cu (sau poate fi) o coborâre (*cădere, lapsus*) în Sine, în *Peșteră* (*întuneric, moarte, athanor, transformare*).

Urci *ad exteriori* (provocare fizică, *ratio facilis*) totodată coborând *ad interiori* (provocare mentală, introspecție, *ratio difficilis*) pentru a transcende condiția umană. *Ținta* în acest proces, pentru mai toate credințele și ideile religioase, pare a fi atingerea unei condiții spirituale superioare prin sacrificiu, moarte inițiativă (*regresus ad uterum, descensus ad inferno*), din locul cel mai limitat (intramuros-ul) în spațiul(-ne)timp al ilimitării.

Toate culturile și civilizațiile și-au avut sau își au *Munții* lor *Cosmici*, sacri⁴, reali sau imaginari, precum colina din Apele Primordiale în cosmogonia egipteană, Meru / Sumeru în tradițiile Indiei (al cărui context îl definește Kailash din Tibet, sacru pentru hinduși, budiștii tibetani, bon-po și jainiști), Gunung Agung din Indonezia, Penglai pentru mitologia chineză și japoneză, Parnas, Olimp sau Ida (Psiloritis) ai mitologiei grecești, Alborj venerat de persani, Qaf al mitologiei islamului, Moria (*Stânca* lui Mahomed), în Japonia Fuji Yama al șintoismului și Koya și Omin percepuți drept mandale, Muntele lui Adam (cel mitic al insulei Ceylan), Muntele Purgatoriului la Dante, Sinai pentru iudaism și creștinism, în China Wu Tai Shan pentru budism, Wudang și Kunlun pentru taoism, Paektu și Hangai în Mongolia, Jabal el Awwaliy pentru arabi, Saphon al fenicienilor, Asgard pentru scandinavii, Kogaionon al lui Zalmoxis la geți, Uluru pentru aborigenii Australiei, Shasta pentru amerindieni, Mauna Kea pentru aborigenii din Hawaii, Machu Picchu pentru incași, Ararat sau al Șarpelui (Nahicevan) al Arcei lui Noe, Muntsalväsche al Sfântului Graal, al Sionului pentru evrei, Garizim pentru samariteni, pentru creștini Tabor al Schimbării la Față, al Măslinilor, Golgota,

⁴ Vezi: i) J. BIÉS, *Athos: muntele transfigurat* (Deisis, 2006): *Despre câțiva mari munți sacri*, pp. 251-255; ii) M. ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase* (Univ. Enciclopedic, 2000): *Semnificațiile simbolice ale mormintelor*, pp. 18-20, *Înainte și după Potop*, pp. 112-114, *Concepții tradiționale: Cosmos, oameni, zei*, pp. 631-633; iii) O. VALLET, *Primele Religii* (Univers, 2007): *Muntele fermecat*, pp. 88-91; iv) R. VERMEIRE, *Muntele ca spațiu sacru* (https://academia.edu/37561876/muntele_ca_spatiu_sacru_doc); v) A. IOAN, R. DRĂGAN, *Ființa și spațiul. Pentru o hermeneutică a spațiului sacru. Arhitectura în Biblie* (All, 1992), vi) R. DRĂGAN, *Muntele înflorit* (Jurnalul Literar, 1998).

al Eleonului Înălțării, Cassino pentru catolici, Ceahlău pentru ortodocșii români, Kyminas, Galesion, Latros, Auxențios, Olimpul Bitiniei, Ganos sau Athos ai lumii bizantine... *Vârful Muntelui*, întotdeauna cumva simbolic, sacru, este *topos* pentru *HyperTheos* – *Esența Divinului*, *Sacrului* (*topos-chora* al hierofaniei, inițierii, meditației, sacrificiului, *Omphalos*, *Axis Mundi*, Casa a zeilor, poartă spre Rai / Paradis, loc al purificării – *catharsis*), început al unor altor *urcușuri* (spirituale) ca succesive *vârfuri-trepte*: i) *Gnosis / Photis* – *Iluminarea*, *Întrevederea lui Dumnezeu* prin semnele Sale, ca lumină *luntrică*), ii) *Theologia / Theoria* – *Învățătura / Cunoașterea lui Dumnezeu* și iii) *Theognosia / Theosis*⁵ – *Îndumnezeirea* (cunoașterea supremă a *Înțelepciunii lui Dumnezeu* prin deschiderea ochiului inimă-suflet-minte-trup al *vederii* *noctice* / *neptice*, desăvârșirea, instalarea ordinii divine în omenesc). Poate și de aceea, cu nostalgia *Vârstei de Aur*, Paradisul terestru, Edenul biblic, un fel de *pridvor* de interval (pământesc) al Paradisului Ceresc, pare plasat mai ales pe înălțimi⁶.

Vârful Muntelui nu pare finalitate, ci doar o etapă în *Călătorie*, precum este la antipozi abisul subpământean, *Peștera*, și aceasta întotdeauna cumva simbolică, sacră, *topos-chora* al introspecției, alchimiei, mormântului, sanctuarului, inițierii, morții simbolice spre a renaște, lumii de dincolo, infernului, portal pentru *căderea* în Sine⁷. Toate religiile și credințele și-au avut sau își au *Peșterile* sacre, precum cele din Barabar pentru secta Ajivikas, budism și jainism, Ellora pentru hinduism, budism și jainism, cele din Varaha, Pandevleni și Elephanta pentru budism și hinduism în India, Batu pentru hinduism în Malaezia, Idaia / Ida, Ampelusa, Dikté sau a lui Zeus și *labirintul* subpământean al lui Minos pentru cretani, a Vântului pentru amerindieni, cenotele din Mexic sau Actun Tunichil Muknal din Belize pentru mayași, a Sf. Pavel pentru creștini în Malta, Font-de-Gaume sau Lourdes din Franța, Sof Omar pentru musulmanii din Etiopia, cele din Mogao și Logmen pentru budism în China, Dambulla pentru budism în Sri Lanka, ale Sfinților în Athos pentru creștinismul ortodox...

Din cea mai adâncă *Peșteră* locuită în preistorie și până la cele mai înalte *vârfuri* ale *Munților* (existenți sau legendari), pare că se desfășoară în

⁵ Ioan, 17:22-23; II Petru, 1:4.

⁶ Vezi U. Eco, *Istoria țărilor și locurilor legendare* (RAO, 2014): *Paradisul terestru, insulele fericite și Eldorado*, pp. 145-154.

⁷ Vezi: i) R. SCRUTON, *Sufletul lumii* (Humanitas, 2023): *Cu fața spre pământ*, pp. 158-161; ii) U. Eco, *Istoria țărilor și locurilor legendare* (RAO, 2014): *Miezul pământului, mitul polilor și Agartha*, pp. 345-385.

istoria umanității o (meta)poetică a verticalității inspirată de o de nepotolit *sete-foame* ontologică, ce nu a luat nici pe departe sfârșit odată cu explorarea fizică a tuturor adâncurilor și vârfulor pământului, căci atingerile acestora au devenit doar alte începuturi, antrenate de forța de *înălțare-cădere* pe care o imprimă *Muntele*, poate singurele începuturi de *Călătorii* adevărate, de *căutare de sens*. În acest sens, dacă în mai toate contextele creștine dipolul *Munte - Peșteră* este exprimat grafic prin triunghiul cu *Ochiul lui Dumnezeu*, din vârful căruia se pogoară Duhul Sfânt, deschiderea Cerurilor poate fi imaginată tot ca un triunghi în oglinda acestuia, cristalizându-se o metafizică „clepsidră” = *Trecere*. Pentru noi, creștinii, dovada-pildă a *căderii* drept condiție a *înălțării* = *Trecerii* este Cuvântul Întrupat, destinul Hristic.

Astfel, înainte de a se metamorfoza în *Arhitectură* pentru toate ale vieții lor celor vii, *Muntele* s-a (a fost) re-scris în *Arhitectură* (cu materiale perene, pentru a dăinui și a transmite semnificații peste timp) în chip de loc de legătură (*religo*) cu Divinul (*to ieron*) = *spațiul sacru*, iar *Peștera* s-a (a fost) re-scrisă în *Arhitectură* în chip de *casă* pentru veșnicie = *mormânt*, ilustrând în matrice ontologică legătura (*religo*) omului cu *Cerurile*, în timpul vieții și după moarte (păstrarea trupului fizic pentru reîntâlnirea cândva, undeva, cumva, la reformatarea lumii, cu sufletul), preocupare umană aproape permanentă⁸. Inspirată de toți *Munții* sacri ai *Arhitecturii* Divine, arhitectura sacră a omului pare că a (re)scris (anorganic) cu multiplu înțeles legătura *Pământ - Cer* (precum a rescris-o organic *Copacul Lumii*⁹) și a devenit și ea totodată *Munte* = volumul, *coașa*, *haina* sacralului (zigurat, piramidă, templu¹⁰, bazilică, sinagogă, moschee, biserică..., amintirea-prezență a *Muntelui*, re-scris și întors spre lume, către care omul-comunitatea tind...) și *Peșteră* = spațiul, interiorul, conținutul, *miezul*, *sămânța* (amintirea-prezență a *Peșterii*, re-scrisă și *închis-deschisă* către alte lumi...), cristalizând cu trup și suflet *spațiul sacru* destinat întregului spectru de ritualuri = întâlniri între oameni = literalmente *ekklesia*. Cu simbolism cosmologic care iradiază din cel al locuinței vernaculare (prin tipar, limitări, orientare etc), dar este metamorfozat în *Ceva* ce este la fel și totuși *AltCeva*,

⁸ Vezi ARHIEPISCOPUL CHRYSOSTOMOS, A. IOAN, *Arhitectura în Biblie și la Sfinții Părinți* (Pro Universitaria, 2013), pp. 9-11, 40-42.

⁹ M. ELLADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase* (Univ. Enciclopedic, 2000), p. 38.

¹⁰ Vezi *Templul*, A. IOAN, în R. DRĂGAN, A. IOAN, *Ființa și spațiul* (All, 1992), pp. 41-51.

atât fizic (prin schimbarea poziției accesului, sensului parcursului, naturii finalității etc)¹¹, cât și metaforic (coexistența înțelesurilor de *casă* și *întâlnire* s-a cristalizat simbolic atât în imaginea bisericii drept navă și model al lumii – *imago mundi*, cât și a templului antic grec ca imagine răsturnată a triramelor antice ale căror navigatori obișnuiau să ridice vâslele către cer pentru a-și anunța sosirea în pace în porturile vremii), binomul *Munte - Peștera* fiindând în construit pare că devine *imago mundi*¹².

Paradoxal, și fără inspirația vreunui *Munte sacru*, *Arhitecturile laolaltă - așezările* umane au fost la fel de antrenate în această metafizică-(meta)poetică a verticalității, căci proliferarea lumii omului a avut drept rezultat o succesiune de straturi suprapuse ale *locuirilor-de-după-locuiri* care, acumulându-se, a dus la diferențierea pe verticală a *topos*-ului în raport cu teritoriul înconjurător. Astfel, în succesiunea generațiilor s-au format „munți” de-orașe-de-după-orașe¹³, *coașa* unuia devenind „peștera” = *miezul* următorului în contextul re-re-rescrierii limitelor cadrului vieții. Astfel, cu orașul *munțindu-se*, lumea omului a intrat în călătoria ordonării naturii cu inspirația și prin bunăvoința *Cerului* (oricum ar fi căpătat acesta chip de divinități) prin: i) luarea în posesie a unui *topos* care, de la un statut incert, capătă valoarea de *pământ-mamă*, ii) cristalizarea *avant la lettre* a conceptului de *sit*¹⁴, *initio* pentru proliferarea, continuitatea lumii omului, având ca rezultat o succesiune de straturi suprapuse ale *locuirilor-de-după-locuiri*, iii) *limitatio*, ca rezultat al metamorfozei adăpostului din unul al începuturilor, la îndemână, ad-hoc = peștera, în unul de interval = portabil, apoi în unul permanent, odată cu momentul în care pietrele, argila și lemnul au cristalizat spațial universul protector al vieții (arhitectura ca *novo-peștera*) prin *muros-uri* fizice și virtuale dincolo de care se schimbă realități (*intramuros*-ordinea față cu *extramuros*-haosul), iv) cristalizarea unor soluții de *orientatio* care integrează *construitul* în ordinea cosmică (compoziții centralizate, lineare etc), v) fixarea centrului

¹¹ Vezi A. IOAN, *Temenos. Împrejurul spațiului sacru* (Paideia, 2017), pp. 13-22.

¹² Vezi A. IOAN, *Iisus înlăuntrul*, în A. IOAN, R. DRĂGAN, A. IOAN, *Ființa și spațiul* (All, 1992), pp. 71-79.

¹³ Coline (tr. *huyuk*, pers. *tepe*, ar. *tell*) cu înălțimi de peste 20-30 m; ex. Ierihon, Göbekli, Karahan, Hisarlik (Troia I – Ilium / Troia IX).

¹⁴ Vezi AL. SANDU, *Glosar de termeni de urbanism și amenajarea teritoriului* (UAUIM București, 1998): *Sit – totalitatea elementelor de mediu (...) care se impun percepției la un anumit loc, ceea ce înseamnă că dimensional nu se poate stabili o delimitare precisă în teritoriu. Situl subsumează peisajul și se poate caracteriza printr-o dominantă de funcționalitate, istoricește sau configurativ (...).*

/ originii unor *Axis Mundi* / *Omphalos*, astfel încât ceea ce se află *intramuros*, cât mai aproape de centru = *miez*, *decupat* deci *limitat*¹⁵, este diferit în halou de semnificații de *extramuros*, de ce rămâne *în afară* (tărâmurile *dezordinii*, *imaginarul*, *amenințarea*), și astfel vi) *cristalizarea* sentimentului apartenenței față de un *loc* (*topos*) + o stare (*chora*) + o comunitate și vii) *identificarea Spațiului* locuit și deținut cu *Sinele*. *Cristalizându-se* prin *sucesiunea așezărilor umane* (*coji după coji*), *Muntele* este citat *per se*, (sub) conștient, și în arhitectura spațiului sacru¹⁶, „haina” care îl delimitază-protejează-separă de spațiul profan și care, semn fiind, îl indică și (poate) conține *Peștera*, chiar *Spațiul Sacru*, *nimicul* plin de infinite sensuri-taine tocmai pentru că este separat, (de)limitat și *prezent* prin tocmai „absența” sa în sens fizic.

Astfel, în ce mă privește, tind să cred că *Spațiul* este similar cu *Sinele*, în sensul că *există* doar prin (de)limitare: arhitectura dă *chip*, *trup*, sens semnificantului *spațiu* cu multiplu semnificat, căci e *văzut*, *există*, semnifică doar condiționat de „scenografie” = contextul construit, prin *muros-uri* (decupare, delimitare, orientare, compoziție, valorizare, ierarhizare etc), iar *trupul* dă *chip*, sens, identitate semnificantului *sine* cu multiplu semnificat, lui *eu*, căci privindu-ne în oglindă vedem doar corpul fizic = *muros-ul* vorbind despre ceva ce altminteri *lipsește*, în sensul în care nu *se vede*.

În plin proces de devenire, *coaja* / *haina* spațiului sacru + spațiul sacru *conținut* / *îmbrăcat*, devenite (re)scrierile simbolice ale binomului *Munte* + *Peștera*¹⁷, se integrează în ordinea și ritmul universului prin: i) *amplasament* (revelat, spontan, desemnat), ii) *alcătuire fizică* (materiale și scară ce transcend contextul), iii) *ființare simbolică* (tipologie spațial-funcțională, organizare compozițional-volumetrică, acces, expresie, semne), iv) *traseu* (punct de pornire, parcurs către sacru cu un anumit ritm și cu anumite grade de libertate, o ierarhizare a spațiilor, o finalitate) și v) *vector* (direcție,

¹⁵ Vezi: i) CH. NORBERG-SCHULZ, *Genius Loci-Towards a phenomenology of Architecture* (RIZZOLI, 1979): *stabilitas loci* = sit / locul (*topos* n.a.) + *genius loci* / osia lumii (*chora* n.a.), *substanța* locului, *axa calitativă a spațiului*; ii) A. IOAN, *Khora. Teme și dificultăți ale relației dintre filosofie și arhitectură* (Paideia, 1998): *Situl ca origine a edificiului: despre Raum, limite și zei*, pp. 45-50.

¹⁶ Dar și a ipostazelor arhitecturilor puterilor profane: palat, castel, reședință, fortăreață etc.

¹⁷ Vezi: i) PLATON, *Republica*, alegoria / mitul Peșterii (*Cartea a VII-a*), ii) R. DRĂGAN, *Muntele și peștera înflorit. Contribuții la o hermeneutică a imaginarului* (Jurnalul Literar, 1998): *Muntele și peștera*, pp. 17-30, *Muntele înflorit*, pp. 79-155, *Muntele, peștera și „nemurirea”*, pp. 103-111, *De la groți la cosmos*, pp. 130-133.

sens către efectele unor tipare astronomice - echinocții, solstiții, puncte cardinale, un Centru...), cu particularitățile specifice diferitelor contexte geografice, climatice, istorice, culturale, religioase în care ființează.

Pe interiorul cojii / hainei (în *Peșteră* = spațiul sacru) pare a fi reprezentată simbolic, în *mutatis mutandis* de sensuri și semnificații, *Lumea de Aici-Dincolo* ca: i) expresie inteligibilă omenescului a sfințeniei (*to hagion*), ii) metafizică a entropiei, iii) reprezentare simbolică, în lupta cu limitele, a măsurii (ne)împlinirilor și metamorfozelor ființei, a explorărilor sufletului (eului, sinelui), a căutărilor pentru atingerea *Cerului*, pentru a te *înălța* (re-urca) spiritual (prin revelație), *imago* a acesteia pe *muros* devenind simbolice *Ferestre* și *Portaluri*. Deschiderea acestora pentru a putea atinge *Cerul* = *Vârful* (spațiul ilimitat al *Adevărului*, *Sacru*) implică: i) pozarea mâinii (palmei) pentru afirmarea prezenței și luarea în posesie, ii) un mit fondator, cu rol axiomatic, paradigmatic, de reper formator, și iii) o *Călătorie* (inițiativă, reformatoare a *homo viator*) care pare că nu se poate face altfel decât cu o *Arcă*, metaforic construită drept *instrumentul salvării*¹⁸ omului care se poate simți *abandonat în lume*¹⁹. Pretext pentru a glosa pe tema călătoriilor fizice și simbolice de la realitățile vieții nemulțumitoare (individuale, sociale, preponderent în context urban – *Cetatea lumească* = expresie a entropiei în creștere) la *eidos*-ul vieții și lumii dorite (visul la ideal, la *Cetatea Cerească*, expresie a înghetării entropiei) prin explorarea viziunilor sociale, politice, urbanistice ideal-utopice apărute ca răspuns față cu realitățile nemulțumitoare, care re-re-rescriu *lumea* ca potențială realizare imaginară, de construit pentru viitor și/sau pretext de reflecție teoretică și filosofică, *Arca* pare a fi o soluție pentru ieșirea din condiția umană. Aceasta re-re-rescrie *Lumea* în variante seducătoare de realitate „reală” (cu entropii în scădere), fiind un etern pretext de reflecție la lumi absolvite de haos, de colaps și de pedepse divine, manifestat și prin elaborarea unor modele sociale, spațiale și teoretice de anticipare și de răspuns ca alternative la amenințările din lăuntru sau din afara oricărui *muros*-uri, cristalizând în

¹⁸ Arca lui Noe: răspunsul biblic la amenințarea Potopului, evenimentul prin care lumea se reformează; vezi: i) *Facerea*, 6:14-18; ii) M. ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase* (Univ. Enciclopedic, 2000), *Primul mit al Potopului*, pp. 50-51. *Varium et mutabile*, subiectul are peste 800 versiuni; vezi J. G. FRAZER, *Folklore in the Old Testament* (MacMillan, 1918).

¹⁹ ...neșteptând nimic de la o putere superioară în existența căreia nici nu mai crede; J. SERVIER, *Istoria Utopiei* (Meridiane, 2000), p. 27.

imaginar lumi utopice, dar cu ecouri în transformările unor realități „reale” nemulțumitoare, „realități” virtuale pe cât de apetisante, seducătoare, dorite, pe atât de imposibile (căci creșterea entropiei nu poate fi scoasă din ecuația vieții noastre de interval).

Copilăria, adolescența, tinerețea cea primă, vârstele solare ale „scăderii” entropiei, sănătății, creșterii protejate, impresiei de nemurire și invincibilitate, aroanțelor de tot felul, valorizărilor, exagerărilor și laudelor excesive pentru toate nimicurile „realizate”, nepăsărilor, lipsei de responsabilități, mai nou truțiilor de „a avea” totul și de „a fi” online *Cineva* chiar înainte să înțelegi mare lucru despre tine / *Sine*, pot da falsa senzație că, în general, fără nicio realizare, suntem valoroși doar pentru că Suntem, crezându-ne actori principali într-o „piesă” a vieții care se joacă DOAR pentru Noi, în care ceilalți oameni sunt figuranți și în care timpul nu curge la fel pentru Noi ca pentru restul lumii...

Trezirea din acest „film” poate (pare a) produce un șoc la limita cu depresia. Acest fenomen pare în creștere în prezent la tineri în momentul în care iau un contact real (nu asistat, protejat, controlat și finanțat de părinți și tolerat de un sistem care știe perfect a valorifica obsesia „bulei”!) cu viața în cele două ipostaze fluide, permanent transformându-se cu viteze din ce în ce mai mari, realitatea „reală” și „realitatea” virtuală, în care nu e chiar simplu să te integrezi, în care trebuie să-ți câștigi locul între alții care, la rândul lor, și ei sunt „centrul universului” și „buricul pământului” pentru ei și al lor, în care trebuie să „urci” deopotrivă în *saeculum* și în sine (... *Munți...*), *Călătorie* ce pare că devine o uriașă traumă. Drama psihologică a prototipului individului răsfățat al prezentului societăților prosperității pare a echivala cu trauma unei re-nașteri de după cea primă amintindu-ne-o în subconștient, când am intrat (traumatic?) pe lume părăsind lumea ideală a pântecului mamei (... *Peștera...*)... Noi toți, ființe oportuniste, pare că tot oscilăm în intervalul *Munte – Peșteră*, crezându-ne de neînlocuit, dar părând a fi, de fapt, captivi în „lumile” din cele mai iluzorii ale IA, un alt (secund?) *saeculum*, părând a uita că ființăm într-un interval în care toate cimitirele sunt pline de oameni care au fost odată ca noi, „de neînlocuit”... Dar intervalele orbirii, negării, ateismului, truției (*eteronomia*) și ale stărilor de invincibilitate (*autonomia*, proprii poate iluziei puterii tinereții părându-ne a fi veșnică), „divinizării” științei, tehnolatriei, complexelor

de superioritate ale ignoranței, contextelor dramelor personale etc, ne poartă în adevărate *Călătorii* de „cuceriri” ale *Munților* pe care apriori îi considerăm *improbabili*, agățându-ne de toate (pre)judecățile pentru *a nu crede* și considerând Divinitatea (oricum am numi-o prin lentilele oricăror credințe și idei religioase) o „iluzie” care ne-ar ține captivi, pe când noi ne vrem, nu-i așa?, „liberi”²⁰... În pofida tuturor impresiilor de invincibilitate și putere, hrănite asiduu astăzi de tehnolatrie, care pare că ne fac să fugim din ce în ce mai repede și mai bezmetic fără să ne alerge nimeni și, de fapt, și fără o țință, mai devreme sau mai târziu trebuie să facem față realității pur și simplu, așa cum o pot vedea ochii și cum ne-o privește creierul: mirabila neputință și egalitate a tuturor în fața morții... Avem trupuri ce par „consumabile” și conștiințe / suflete / *Sine*-uri pe care le-am dori atemporale, dar care doar ne „locuiesc” o vreme. Pare că rătăcim într-o stare de interval între impresia de *a fi - ființă* și neant. Depășind era *solară*, odată cu vârsta înțelegem că viața trupului este mai ales despre suferință (dacă nu, poate că ar trebui s-o facem, altminteri trăim într-o gravă eroare hedonisto-referențială...) și că întreg parcursul vieții pământești (de pe *lumea* aceasta) a tuturor este o *călătorie* sigură și aparent îngrozitoare spre moarte, căci, nu-i așa?, *mors vincit omnia* (cel puțin a trupului, noi sperând să nu fie doar a trupului).

Conștientizăm astfel co-prezența unui destin extrem de scurt (la scara universului) și de dramatic (la scara existenței umane), căruia, dacă depășim etapa inutilă a rezistenței, eventual încercăm să-i dăm un sens (împlinirea de *Sine*) cu ceea ce pare o surd-zgomotoasă dorință de a ne supraviețui după epuizarea potențialului existenței fizice, tocmai pentru că îl înțelegem și nu putem să-l schimbăm. Nu ne vine să credem că suntem doar niște muritori (chiar tindem să credem că moartea li se-ntâmplă doar altora...), suntem obligați de sensul timpului²¹ să acceptăm ideea, așa că, după false și înfundate cărări ale amăgirii că putem trăi pe sub radarul timpului, încercăm să edulcorăm prin *devoțiune* această realitate dramatică pentru „bucata de carne” care ne poartă sufletul, primind în subconștient „invitația” la o

²⁰ Pentru a parafraza două lucrări celebre, deopotrivă apreciate și controversate, în acest sens: R. DAWKINS, *L'illusione di Dio. Le ragioni per non credere* (Mondadori, 2024) și *Alla conquista del Monte Improbabile* (Mondadori, 1997).

²¹ Vezi S. HAWKING, *Scurtă istorie a timpului. De la Big Bang la găurile negre* (Humanitas, 2006), *Sensul timpului*, pp. 166-176.

Călătorie și căutând (eventual)²²: i) sensuri ale vieții în virtutea unui ideal, ii) împlinirea unui *Proiect* de viață, iii) certitudini pentru o continuare într-un dorit *Dincolo*, eliberator și ideal, în care ne-am întoarce după această formă de existență de interval, iv) căi de transformare pentru obținerea de „garanții” că vom fi bine (re)primiți, v) *Ținte* pentru a ne liniști conștiința că nu doar dispărem, reciclați de *Pământ* și *Cer*...

Astfel, dacă ne punem problema umanizării (vederii rostului vieții întru un *ideal*, altminteri riscând regresul la condiția de animale vorbitoare, trăind într-un prezent continuu, situație în care pare că sunt șanse să ne pună IA, căreia îi oferim totul – imaginea, vocea, alegerile, cunoașterea, creativitatea, memoria, intimitățile..., și care este pe cale de a ști totul, cu riscul de a deveni în viitor poate chiar „divinitate”, iar noi dependenții săi în sevră), într-o anume perioadă a vieții, când perspectiva către trecut este certă și mai amplă față de perspectiva incertă a unui viitor care, asociat senectuții, pare înfricoșător²³, pe la vârsta devoțiunii, spre cumpăna către bătrânețe și reformatarea ființei prin introspecție (*theonomia*), pre-gustând acel *Dincolo*, probabil mulți dintre noi începem să: i) cultivăm relații complexe (poate chiar mercantile...?) cu una sau mai multe divinități, credințe, religii²⁴, ii) investim în interogări ale Sacrului (uneori concomitent, poate pentru orice eventualitate²⁵), iii) căutăm căi, inițieri, oameni providențiali (mentori, modele, *pneuma*), iv) pornim în *Călătorii* pe *Arce*²⁶, care par că se *așează-mergând* în noi și că duc în același sens, spre aceeași *Țintă*...

²² Vezi P. EVDOKIMOV, *Vârstele vieții spirituale* (Christiana, 1993): Harisma „morții celei fericite”, pp. 235-242.

²³ Vezi: i) S. A. KIERKEGAARD, *Stages on life's way*, <https://britannica.com/biography/Soren-Kierkegaard>, ii) P. EVDOKIMOV, *Vârstele vieții spirituale* (Christiana, 1993): pp. 35-54; *Diferitele vârste ale vieții spirituale*, pp. 86-90.

²⁴ Vezi: i) P. EVDOKIMOV, *Vârstele vieții spirituale* (Christiana, 1993): *Dimensiunile vieții spirituale*, p. 68, ii) R. SCRUTON, *Sufletul lumii* (Humanitas, 2023), p. 44: *Religiile ascult simțul moral și îl amplifică; (...) Hrănesc emoții umane (...) care ne ridică deasupra motivelor ce guvernează viața altor animale și ne fac să trăim prin cultură, nu prin instinct.*

²⁵ Suntem creștini-ortodocși, dar „facem” și yoga, „medităm” și budist, ne ghidăm și după zodii, consultăm și astrologi, numerologi, unii dau și pe la vrăjitoare, credem și în „puterea” cristalelor pe care le și „purificăm” pentru a „funcționa”, omeneste zis, încercăm pe toate căile...

²⁶ Pentru o „fotografie” a religiozității la români și a relației românilor cu religia în prezent și pentru o corelație între inteligență și religiozitate la nivel individual, vezi D. DAVID, *Psihologia poporului român* (Polirom, 2015), pp. 113-120, 167-168, 195. Pentru o corelație între religiozitate și inteligență, nivelul de educație și IQ la nivel global vezi R. DAWKINS, *L'illusione*